

ТЕРИТОРИЈАЛНО РАЗГРАНИЧЕЊЕ НА АРКТИКУ

Марко Филијовић

Универзитет у Београду, Факултет безбедности

У подручју Арктика откривене су велике залихе енергената. Услед климатских промена последњих година забележено је знатно смањивање дебљине леденог покривача, што, заједно са техничко-технолошким напретком, олакшава истраживања и експлоатацију енергетских извора у тој области чини све исплативијом. То је, с обзиром на константан пораст потражње за енергентима, један од разлога актуелизације питања територијалног разграничења арктичких држава – Канаде, Русије, Сједињених Америчких Држава, Данске и Норвешке.

Кључне речи: *Арктик, међународно право, територијални спорови.*

Увод

Од када постоје државе постоје и несугласице око тога докле се протеже чија територија. Предмет спора били су, по правилу, простори који пружају добре услове за живот, односно они који из неког разлога имају посебну вредност за две или више држава које га због тога упорно својатају као нешто без чега се „не може“ – проглашавају га „неотуђивим“. Због тога, када се и данас помене питање територијалних спорова између држава, вероватно ће мало ко да помисли на ледена пространства Арктика. Уосталом, отуда до сада нису стизале вести ни о каквим сукобима, нити су тамошње линије разграничења помињане као сметња добросуседским односима, па чак ни то ко је коме тамо комшија. Једноставно, спорови око „међа“ на незалеђеним просторима били су довољно чести и довољно озбиљни да је исцртавање коначних граница на физички непосредним и тешко доступним пределима Арктика могло да се остави за нека друга времена када се реше важнији, тзв. „горући“ проблеми. Чини се да је то време дошло и пре него што су „стари“ проблеми решени. Неке нове околности учиниле су да се донекле измене критеријуми приоритета, па је и питање територијалног разграничења држава на простору Арктика добило другачији третман – са листе питања која могу да „чекају“ доспело је на листу перспективно „врућих питања“.

О актуелизовању „права власништва“ над поседима око Северног пола сведочи све већа заступљеност те теме у референтним публикацијама, али и осетно повећање активности појединих земаља у прибављању доказа оправданости потраживања (Русија, Канада, САД, Данска, Норвешка). Евидентно је, такође, да то питање не оставља равнодушним ни земље које не гравитирају према Арктику. О томе убедљиво сведоче бројна реаговања на вест о истраживањима подморја Северног леденог океана, које је обавила експедиција руске морнарице током 2007. године, а чије су налазе о рељефу морског дна од руских обала према Северном полу многи били спремни да окарактеришу као исказивање територијалних претензија Русије на просторе на које она наводно нема право, бар не веће него неке друге арктичке земље.

Можда је претерано рећи ако се у назначеним спорењима препознаје нека нова „Велика игра“ попут оне која се одавно води на просторима око „Пу-та свиле“, односно „Пу-та енергената“, али је сигурно да ће се у тој игри, каквог год карактера и размера она била, у главним улогама наћи велики играчи. Уосталом, Русија и Сједињене Државе већ су, свака на свој начин, најавиле учествовање од самог почетка. Да ли то само по себи говори о нивоу надметања које је већ добило неофицијелни назив „арктички процес“. У вези с тим индикативно је, на пример, да је једном тематском броју часописа „*Heartland*“ из 2008. године, у којем су објављени радови посвећени тој тематици, додељен несумњиво провокативан назив „Поларна игра“. Јасно је какве асоцијације реч „игра“ у датом контексту изазива. Остаје да се види да ли ће она бити „велика“ и захваљујући коме, односно чему може завредети такав атрибут. Шта, за сада, указује на такав развој догађаја?

Актуелизовање територијалних спорова на Арктику

Због све веће потрошње енергената на глобалном нивоу, с једне стране, и смањивања издашности постојећих извора, с друге, евидентно је да проблем тзв. „енергетске глади“ постаје све израженији. С обзиром на то да су, упркос повећању степена експлоатације, многи постојећи доминантни извори енергената (нафте и гаса) недовољни да подмире нарастајуће потребе модерног света, и да технологија добијања енергије из алтернативних извора још није на таквом нивоу да може да подмири антиципирани енергетски дефицит, и даље остаје изузетно актуелна потреба откривања и експлоатације нових извора нафте и гаса. Арктик је управо једно од подручја на којем су потврђене велике залихе тих енергената које су због отежаних услова истраживања, а затим и експлоатације и транспорта остале практично нетакнуте. Та околност, у условима прогнозираног пораста „енергетске глади“, има неминовно за последицу повећано интересовање арктичких држава за проширивање поседа са ексклу-

живним правом на експлоатацију природних ресурса. Услед тога, питање приступа енергетским изворима на Арктику добија геоекономско и геополитичко значење, са неизбежним геостратешким импликацијама. Таквом развоју догађаја доприносе, несумњиво, и климатске промене. Наиме, последњих година забележено је знатно смањивање дебљине леденог покривача на Арктику, што, заједно са техничко-технолошким напретком, олакшава истраживања и перспективно чини све исплативијом експлоатацију енергетских извора у тој области. У датом сплету околности отварање питања територијалног разграничења на Арктику, последњем до краја неиспарцелисаном подручју, а уз то природним ресурсима богатом делу Земљине кугле, постало је просто неизбежно.

Арктик се географски дефинише као простор око Северног пола, најсеверније тачке на Земљиној кугли, са које се у било ком правцу може ићи само на југ. Географска граница Арктика одређена је изотермом 10°C.¹ Као што се види на слици 1, Арктик укључује делове држава Русије и Канаде, затим подручја Аљаске, Гренланда, Исланда, Лапоније, Свалбарда, као и Арктички океан. Гледано по критеријуму јединствености копнене масе Арктик није континент. Међутим, није реткост да се назива „континентом“. Тада он не обухвата подручја северноамеричке, европске и азијске главне континенталне масе.

Извор: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Arktik>
 Слика 1 – Географска граница Арктика

¹ Изотерма – линија која повезује места са истом температуром.

Зашто је Арктички регион напoкoн актуелизован? Каког је карактера проблематика везана за Арктик? Узимајући у обзир актуелну „енергетску глад“ у свету, услед глобалних климатских промена и глобалног загревања, један „заборављени“ простор поново постаје актуелан. „Незванични континент“ или Арктик, који је до недавно био под ледом, престаје да буде неприступачан и непроходан, јер се наслаге леда великом брзином топе и отварају могућност „лакшег приступа“ том простору, па тиме и интензивирање истраживања истог. Сprovedена истраживања показала су да арктички регион обилује залихама енергената и појединих руда и минерала који се налазе испод ледене површине. Научна агенција америчке владе *U. S. Geological Survey* (2008) објавила је да се на Арктику налази око 90 милијарди барела нафте² и 25% светских резерви гаса,³ чија се вредност процењује на 1 трилион US\$.⁴ Управо због тога, а у контексту сверастућих потреба за енергентима, „ничија земља“ постала је предмет интересовања, најпре географски најближих јој држава, али и међународне заједнице у целини. Геополитика ступа на сцену.

Извор: http://3.bp.blogspot.com/_EHUiUFjAag/RrNQtou3vQI/AAAAAAAAAIA/HPo16ld-Dlc/s1600-h/artic1.gif

Слика 2 – Надлежности држава на простору 200 миља удаљеном од државних обала и територија која није ни под чијом надлежношћу

² Процењује се да наведене количине могу да подмире укупну светску потрошњу током три године.

³ Поред нафте и гаса процењено је да се на Арктику налазе и значајне количина руде злата и цинка, као и позамашне залихе дијаманата.

⁴ CQ *Global Researcher*, Vol. 2, No. 8., Sage Publications, 2008, ca: www.globalresearcher.com од 21. 07. 2009.

Ослањајући се званично на међународно право, Русија, САД, Канада, Данска (Гренланд) и Норвешка изразиле су интересовање за коначно административно одређење граница на арктичком простору. Проблематика која произлази из актуелне ситуације почива на неколико ствари. Најпре, међународним правом одређене су јурисдикције сваке појединачне државе које се односе на простор 370 км (200 миља) од обале, док конкретну надлежност над преосталом територијом не поседује ни једна држава или група држава, што је приказано на слици 2.

Управо на том простору налази се значајан део прогнозираних залиха. Друго, енергетска криза у различитим облицима (актуелна и потенцијална) формирала је свест о значају енергената на свим континентима.⁵ Треће, поједине државе укључене у „арктички спор“ посматрају решавање тог питања као коначно просторно одређење сопствене територије.⁶

Свака од држава има сопствено тумачење одредби међународног права и права мора којим „доказује“ право на суверенитет над одређеним простором, односно право експлоатације природних ресурса у подморју. Управо размимоилажења у правним тумачењима производе неслагласности које су временом (од 2001. године) довеле до појачавања тензија и укључивања међународних форума у решавање тих спорова. Повећању тензија доприноси, свакако, и тзв. милитаризација Арктика, у највећој мери од стране Русије, Канаде и Данске. Процес милитаризације огледа се у концентрацији војних снага арктичких држава чије снаге прате истраживачке и економске активности у том региону.⁷

Свака од држава учесница у процесу одредила је најпре простор на којем сматра да има легитимно право да оствари (реални/свеобухватни) суверенитет, а затим и изворишта/налазишта енергената као објекте одбране (*Hubbert*, 2008; *Rozzof*, 2009). Колики је програмирани потенцијал тих изворишта говори и чињеница да се процес око спорне територије интензивирао већ у овом периоду, иако се сматра да ће технологија за црпљење енергената из изворишта бити реална тек после 2025. године (*Kreutzer*, 2008). Поред тога, услед отапања леда отвориле су се и нове поморске транспортне руте: Северозападни пролаз (*Northwest Passage*) и рута кроз Северно море (*North Sea Route*).⁸ Отварањем тих пролаза покренуто је питање надлежности, пре свега између Канаде и САД око коришћења Северозападног пролаза, а у мањој ме-

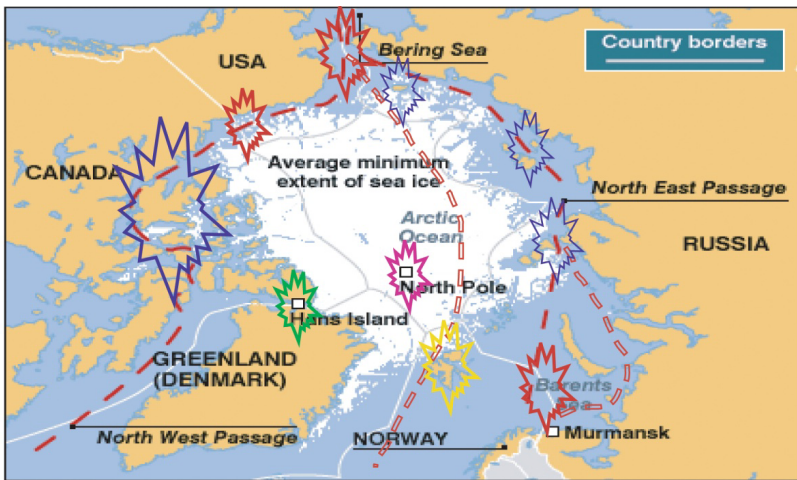
⁵ Campbell J. C., *Forecasting Global Oil Supply 2000-2050*, M. King Hubbert Center For Petroleum Supply Studies, Petroleum Engineering Department, Colorado School Of Mines, 2002.

⁶ Најдиректнија у изјавама таквог карактера је Русија, а следе је Канада и, у мањој мери, Данска.

⁷ Наравно, свака од укључених држава поседује легитимно право одбране сопствених граница, па стационарање војних снага, тј. снага одбране у том региону сматра оправданим.

⁸ Према неким проценама ти пролази би могли да имају геополитички значај какав је својевремено имао Суецки канал (*Boswell*, 2009).

ри између САД и Русије око коришћења руте кроз Северно море. Све то, такође, активирало је решавање неких спорова који су „дуже време били занемарени“, попут оног око острва Ханс између Канаде и Данске, и поновно препитивање маритимне јурисдикције над Свалбардом. Спорови око маритимних граница постоје између Норвешке и Русије (Баренцово море), затим Канаде и САД (Бафорово море), као и САД и Русије (Берингов пролаз). Међутим, највећа пажња усмерена је на решавање питања неподељеног простора на Арктику и сматра се да ће решавање тог питања у великој мери утицати на исход осталих спорова (ECON, 2007). Сви актуелни правни спорови између арктичких држава приказани су на слици 3.

- Интернационални пролази или територијалне воде
- Територијални спорови
- Конфликтни захтеви за продужење континенталног шелфа
- Маритимни гранични спорови
- Спорна права над шелфом и спорна маритимна јурисдикција

Извор: ECON, Arctic Shipping 2030: From Russia with Oil, Stormy Passage, or Arctic Great Game?, *ECON Report 2007-070*, 2007, str. 17

Слика 3 – Територијални спорови на Арктику

Као што се види на слици 3. тренутно постоји десет територијалних спорова, сврстаних у неколико категорија. Спорови су груписани у категорије због различитости њихове природе,⁹ па тиме и различитог начина правног решавања. Чини се да је најбољи преглед и категоризацију свих

⁹ ECON (2007) сматра да је то због постојања различитих облика суверенитета.

актуелних спорова на Арктику представила норвешка консултантска кућа *ECON* (огранак *Pöyry Plc*) у свом извештају 2007. године. Она дели спорове на пет следећих категорија: 1. интернационалне морске теснаце, 2. принципе за цртање граница, 3. територијалне спорове, 4. специјалне режиме, што је према извештају најзначајнија категорија, 5. спорни континентални шелф.¹⁰

У прву групу (категорију) спадају спорови између Канаде и САД око управљања Северозападним пролазом,¹¹ као и три спорне локације дуж обала Русије, тј. по питању руте кроз Северно море.¹² У другу групу спадају спорови око маритимних граница, тзв. „спорних области“ (*disputed area*), као што су спорови између Канаде и САД, САД и Русије, и Русије и Норвешке.¹³ У трећу групу спада спор око острва Ханс, између Канаде и Данске (Гренланда), а у четврту питање јурисдикција Норвешке над Свалбардом, где његов специјални режим отвара питања надлежности Норвешке, посебно питање рибарења у водама око Свалбарда. У пету и најзначајнију групу спада спор око континенталног шелфа, како због његовог енергетског потенцијала, тако и због тога што би се његовим коначним решавањем одредила граница арктичких обалских држава. У суштини, у извештају *ECON*-а се наводи да се у свим групама, осим четврте, у основи спорова налази енергетско питање.¹⁴ Пошто је, како је претходно наведено, спор око континенталног шелфа централни и значајнији од свих осталих (*ECON* 2007), тежиште овог рада је управо на том питању.

Проблематика којом се бави овај рад је, дакле, вишеструка, где основу чини неадекватност међународног права да на потпун и „чист“ начин реши арктичко питање без даљег заоштравања ситуације. Додатни проблем јавља се у све већој оскудици енергената широм света, тј. њиховој потражњи, па ово питање укључује, поред поменутих пет држава, и ширу међународну заједницу, дакле већи број држава и организација држава, а тиме и њихове међусобне односе на глобалном и регионалном плану. У складу са виђењима појединих аутора о повратку хладноратовске гео-

¹⁰ *ECON, Arctic Shipping 2030: From Russia with Oil, Stormy Passage, or Arctic Great Game?, ECON Report 2007-070, 2007, стр. 16–17, са: www.econ.no од 05. 08. 2009.*

¹¹ Питање које се поставља јесте да ли је он под јурисдикцијом Канаде, узимајући у обзир канадску ЕЕЗ (Ексклузивну економску зону), или пролаз треба посматрати као „интернационални морски теснац“, при чему Канада не би имала надлежност у регулисању прописа његовог коришћења, већ би он био под ингеренцијом Међународне маритимне организације (*International Maritime Organization*).

¹² Исти је случај као и са питањем Северозападног пролаза, али у мањој мери актуелизован.

¹³ Док се Русија залаже за секторски приступ, који подразумева исцртавање граница повлачењем лонгитудалних линија од Северног пола, остале државе заговарају тзв. принцип медијана (*median principle*), исцртавање линија које прате обалу и на тај начин утврђивање граница.

¹⁴ Истог мишљења је и Расел (*Russell, A. L., Carpe DIEM, Seizing Strategic Opportunity in the Arctic, JFQ, issue 51, 2008, стр. 97.*)

политике и империјалних тежњи у међународне односе, постоје мишљења да развој ситуације у арктичком региону може да доведе и до оружаног сукоба, не искључујући ни могућност да они ескалирају у општи рат за ресурсе. Ипак, преовлађују процене које искључују такве катастрофичне сценарије. Као аргумент у прилог оптимистичких прогноза исхода „арктичког процеса“ наводи се да је мирним окончањем хладног рата наступила нова ера у међународним односима и да се, у духу тог новог глобалног безбедносног амбијента, сви актери у „Поларној игри“ залажу за решавање поменутих спорова мирним путем – на основу међународног права.

„Арктички процес“ и међународно право

Када се разматра проблем територијалног разграничења на Арктику са становишта међународног права има се, пре свега, у виду право мора. Историјски гледано, право мора засновано је још у 17. веку (тзв. „*cannon-shot-rule*“), које је подразумевало да државе контролишу воде у удаљености од три миље од своје обале. Тачније, 1609. године, холандски филозоф Хуго Гроциус написао је *Mare Liberum* које је установило право држава да слободно користе међународне воде за потребе слободне трговине.¹⁵ Међутим, средином 20. века државе почињу да проширују своју маритимну територију ради експлоатације природних ресурса. У том периоду наступају кључни моменти у развоју права мора. Наиме, 1945. године амерички председник Хари С. Труман проширује јурисдикцију САД над „свом нафтом, гасом и минералима који се налазе на континенталном шелфу“. Затим, 1970. године, да би спречила даље загађење својих вода, Канада проширује своје ингеренције на 100 наутичких миља од обале.¹⁶ Следи је Исланд, који своју маритимну границу проширује на 200 миља од обале и тиме изазива три сукоба са Британијом, која као одговор шаље ратне бродове као пратњу и заштиту својим путницима од исландске обалске страже у спорним водама.¹⁷ Управо те тензије условиле су потребу за глобалном правном регулацијом мора (тзв. маритимних територија). Значајан допринос успостављавању права мора био је говор амбасадора Малте при Уједињеним нацијама, Арвида Пардоа 1967. године, који је покренуо петнаестогодишњу

¹⁵ „Documents on the law of the sea: historical perspective“, UN, ca: www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_historical_perspective.htm#Historicalpercent20Perspective од 23. 07. 2009.

¹⁶ Исто.

¹⁷ Woodard, C., Oceans in Crisis, CQ *Global Researcher*, Oct. 2007, str. 237–264.

расправу, што је кулминирало потписивањем тзв. UNCLOS-a¹⁸ 1982. године.¹⁹ Још један значајан моменат десио се пет година касније када је лидер тадашњег Совјетског Савеза, Михаил Горбачов објавио да би Арктик требао да буде трансформисан у „зону мира“.²⁰

UNCLOS је дао легитимно право обалским државама (*coastal countries*) да експлоатишу све ресурсе у тзв. „ексклузивној економској зони“ (ЕЕЗ), што подразумева простор 200 наутичких миља од обале (*from the baseline*).²¹ Међутим, истим документом регулисано је да државе могу „продужити“ контролу и изван границе од 200 миља ако се њихов континентални шелф²² пружа даље од утврђене границе.²³ На тај начин међународно право које се односи на право мора, решавање арктичког питања омогућава на само један начин, а то је утврђивање наставака континенталне масе свих обалских држава на Арктику.²⁴ Да би се појаснио појам наставака континенталне масе, тј. континенталног шелфа, дат је његов приказ на слици 4, са објашњењем пропозиција које утврђује UNCLOS.²⁵

¹⁸ Конвенција Уједињених нација о праву мора (The United Nations Convention on Law of the Sea – UNCLOS) јесте споразум који је усвојила Трећа конференција Уједињених нација о праву мора (UNCLOS III) и она је отворена за потписивање, заједно са Завршним актом Конференције, 1982. године. Ступила је на снагу 1994. године, а установила је тзв. ексклузивни економски појас (од 200 миља удаљености од обале) који је постојао у међународном праву, али није био на одговарајући начин дефинисан (http://hr.wikipedia.org/wiki/Конвенција_о_праву_мора, преузето, 15. 07. 2009) Листа потписница UNCLOS налази се на адреси http://www.un.org/Depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm.

¹⁹ Говор амбасадора Малте при УН, Арвида Пардоа од 1. новембра 1967. на: www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/pardo_ga1967.pdf преузето: 23. 07. 2009.

²⁰ У то време морнарице СССР и САД су интензивно спроводиле хладноратовске маневре у региону како би истакле своју борбену готовост. (Према: Taubman, P., Soviet Proposes Arctic Peace Zone, *The New York Times*, Oct. 2., 1987. са: <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9B0DE0DC173CF931A35753C1A961948260> преузето: 23. 07. 2009).

²¹ Без обзира на пружање континенталног шелфа конвенција гарантује право на утврђену границу од 200 наутичких миља.

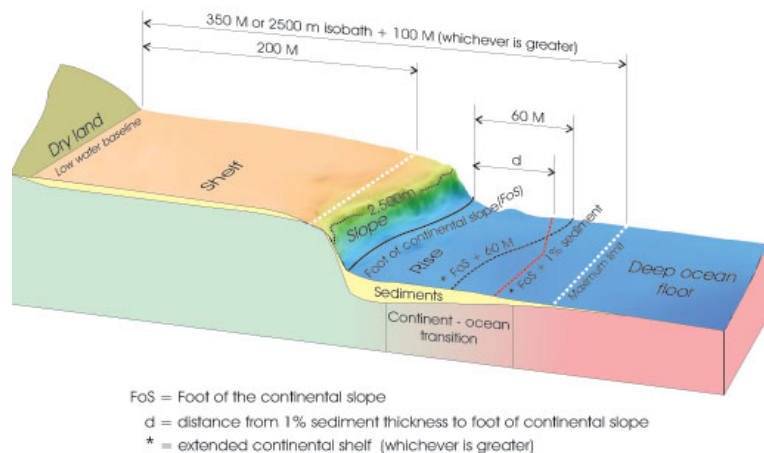
²² Континентални шелф подразумева наставак – продужетак континенталне масе испод нивоа мора.

²³ Према: „*Documents on the law of the sea: historical perspective*“, UN, са: www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/convention_historical_perspective.htm#Historicalpercent20Perspective од 23. 07. 2009.

²⁴ Према UNCLOS, члан 76, параграф 8.

²⁵ Дијаграм показује основу помоћу које обалске државе могу потраживати екстензију више од загарантованих 200 миља ексклузивне економске зоне (ЕЕЗ). „Зона на коју се односи тврдња“ (*claimable area*) или тзв. „екстензивна зона“ износи 60 наутичких миља од тзв. „основе континенталног шелфа“ (*foot of the continental shelf/slope*), или дистанца између „основе“ и дела морског (океанског) дна које садржи 1% седимената. Максимум екстензије, без обзира на коришћену методу, износи 100 миља. (Према: www.teara.govt.nz/266318/di6968gns.jpg преузето 31. 07. 2009). Утврђивање граница пружања континенталног шелфа још увек подразумева непрецизну науку, па поред арктичког постоје и други спорови, као што су они у Мексичком заливу, Беринговом мору и Антарктику.

Extended Continental Shelf (UNCLOS article 76)

Извор: Jares, V., *The Continental Shelf beyond 200 M, the work of the Commission on the Limits of the Continental Shelf, and the Arctic*, Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea (DOALOS), Office of Legal affairs, United Nations, 2006.

Слика 4 – Континентални шелф и пропозиције које утврђује UNCLOS

У овом конкретном случају свака од држава чија се територија пружа према Северном полу тврди да поседује ингеренције и неутуђиво право над појединим деловима арктичког региона у односу на подводне продужетке сопствених територија. Пре свих, Русија је 2001. године поднела захтев за екстензију на четири одвојене области у Арктичком океану. Комисија за континентални шелф УН (*UN Continental Shelf Commission*) тада је тражила додатне доказе, па је Русији дат период од 10 година за допуну доказних материјала.²⁶ Норвешка је 2006. године, такође, приступила тзв. „процесу присвајања“ (*claims process*) када је поднела захтев за екстензију ингеренција над појединим областима Баренцовог мора, Норвешког мора и Арктичког океана, при чему јој је суверенитет над Свалбардом знатно помогао (Beary, 2008).²⁷ Екстензија јој је званично одобрена 2009. године.²⁸ Канада и Данска су, такође, потписале и ратификовале *UNCLOS*. У складу са пропозицијама *UNCLOS*-а Русија има рок за достављање доказа до 2011. године, Канада до 2013. године, а Данска до 2014. године. Са друге стране, САД

²⁶ „Russia’s 2001 submission to the Commission on the Limits of the Continental Shelf“, ca: www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_rus.htm преузето: 21. 07. 2009.

²⁷ „Continental Shelf Submission of Norway in respect of areas in the Arctic Ocea, the Barents Sea and the Norwegian Sea, 2006“, ca: www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_nor.htm преузето: 23. 07. 2009.

²⁸ Boswell, R., *Pushing to the Pole before Arctic seabed deadline*, ca: <http://www.canada.com/technology/Pushing+Pole+bef+ore+Arctic+seabed+deadline/1606705/story.html> преузето 01. 08. 2009.

су још за време Реганове администрације *UNCLOS* окарактерисале као противан америчким економским и безбедносним интересима.²⁹ Тек октобра 2008. године Комисија Сената за спољне послове Сједињених Држава (*US Senate Committee on Foreign Relations*) одобрава *UNCLOS*, али га не ратификује. Најадекватнији приказ становишта САД по питању *UNCLOS*-а пружа изјава једног од заговорника *UNCLOS*-а, Ричарда Г. Лугара, који наводи да: „...за разлику од неких међународних уговора попут Кјото Протокола и сл., где неучествовање САД чини такве уговоре фактички неефективним, право мора (*Law of the Sea*) ће наставити да формира основе маритимног права, без обзира да ли су САД један од актера“.³⁰ Лугар тиме практично објашњава да САД примењују право мора (*Law of the Sea*) у пракси, иако га нису ратификовале. Још један од великих заговорника потписивања *UNCLOS*-а у САД је садашњи потпредседник Џосеф Р. Бајден, који сматра да потписивање *UNCLOS*-а може омогућити САД да прошири своје границе на Аљасци до 600 миља од обале.³¹ Међутим, без обзира на нератификовање *UNCLOS*-а, САД прикупљају доказе за своје тврдње о наставку континенталне масе Аљаске у правцу Северног пола.

Поред *UNCLOS*-а, као правног инструмента, постоје и други међународни уговори који могу послужити у решавању арктичког питања. Године 1996. осам држава основале су Арктички савет (*The Arctic Council*),³² који се дефинише као међувладин форум високог нивоа (*high-level intergovernmental forum*) који се бави питањима Арктика. Осим неких питања која се тичу климатских промена, загађења и одрживог развоја, Арктички савет није до сада имао пуно успеха у решавању граничних спорова.

Као пример за то наводи се још један правни инструмент – Илусатска декларација, која је донета 2008. године између тзв. арктичких држава. Та декларација укључила је само поменутих пет држава (Канаду, Русију, САД, Данску и Норвешку), док је остале чланице Арктичког савета искључила из преговора који су довели до њеног доношења.³³ Иако се објашњава да она

²⁹ Погледати: www.oceanlaw.org/downloads/references/reaganPresidentialStmnt-Jan82.pdf

³⁰ Senate Committee on Foreign Relations, hearing on Convention on the Law of the Sea, Oct. 4. 2008, за детаљније информације: <http://foreign.senate.gov/hearings/2007/hr071004a.html> преузето: 26. 07. 2009.

³¹ Бајден је, такође, изјавио да су „...нафтна и гасна индустрија једногласне по питању подршке потписивања *UNCLOS*-а“. (Према: *Biden statement*, Oct. 31.2007. погледати: http://biden.senate.gov/press/press_releases/relase/?id=15d_1b23_d-404-4e3b-8727-932dd-1352bd2 преузето: 26. 07. 2009).

³² У питању су Канада, Русија, Норвешка, Данска, Исланд, САД, Шведска и Финска. Претеча установљавању Арктичког савета било је потписивање тзв. АЕПС-а (*Arctic Environmental Protection Strategy*) 1991. године.

³³ Упркос томе што је дански министар спољних послова објаснио да је питање Арктика уједно одговорност најпре ових пет држава и да Илусатска декларација ни у ком случају не доводи у питање надлежност Арктичког савета, поједини су окарактерисали тај потез као креирање нове владе Арктика, попут арктичког Г-5 (*Canwest News Service* 2008). (Према: http://www.canada.com/topics/news/world/story.html?id=d0135cd8-c15a-48a3-9579-0df5f8e185_c1 од 23. 07. 2009).

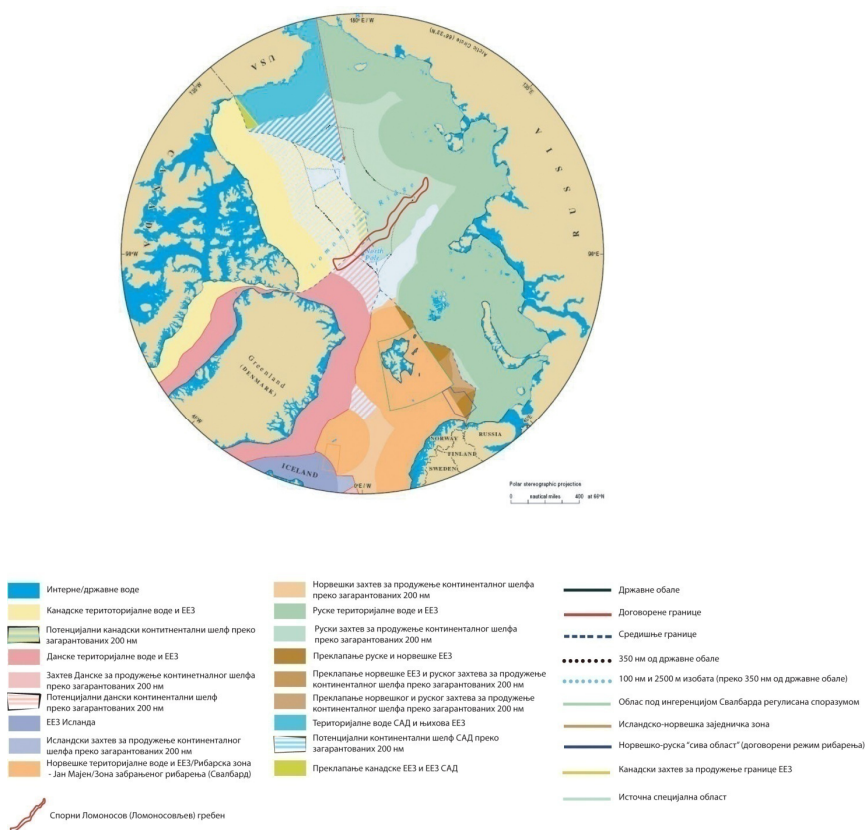
регулише питања климатских промена, заштите природне средине, мари-тимне безбедности и поделу одговорности уколико заживе поморске трасе у региону, није до краја јасно на који начин декларација решава питања ад-министративних граница, осим што тврди да ће се оне решавати на основу међународног права. Према појединим аналитичарима, њен успех и значај огледа се у смиривању насталих тензија у арктичком региону, где се, пре свега, мисли на актуелну милитаризацију региона од стране држава потпи-сница те декларације. Међутим, постоје и они који сматрају да она само ствара привид смиривања ситуације, док ће се милитаризација наставити (Huebert, 2008). Професор политичких наука на Универзитету у Калгарију и експерт за питања Арктика, Рон Хуберт (Ron Huebert), тврди да је за реша-вање арктичког питања потребна нова конвенција. Према његовом мишље-њу, „...нова конвенација (*new treaty*) мора да укључи свих осам арктичких др-жава, а не само оних пет чије се границе на мору укрштају“. Хуберт даље наводи да „нова конвенција мора да садржи и механизме за решавање те-риторијалног конфликта (*conflict-resolution mehanism*)“. Са њим се слаже и Грег Стјуарт (Craig Stewart), директор WWF-а (*World Wildlife Fund*), који про-ширује евентуалну конвенцију са тзв. „интергративним планским концеп-том“, који ће регулисати све активности – рибарење, транспорт и екплоата-цију енергената – где ће све стране у процесу (при чему подразумева и све староседеоце Арктика) бити укључене. Као пожељан модел за тако нешто он наводи тзв. *Oceans Act* који је Канада донела 1996. године. Са тим се слаже и потпредседница Европског парламента Дајана Волис (*Diana Wal-lis*), када каже да би „Интернационална арктичка конвенција“ била одговара-јућа. Међутим, Русија се противи било каквом мешању ЕУ по питању Аркти-ка, наводећи да је Арктик искључиво одговорност арктичких обалских држа-ва (*arctic coastal states*). Са руским ставом слаже се и Оран Јанг (*Oran Young*) професор међународног менаџмента у области животне средине са Универзитета у Калифорнији, када објашњава да је „идеја о арктичкој кон-венцији утопистичка – како политички, тако и правно“. ³⁴ Нешто другачији приступ има Ганар Сендер (*Gunnar Sander*), саветник за питања Арктика при ЕЕА (*European Enviromental Agency*), који саветује да се уместо тзв. Арктичке конвенције (*Arctic treaty*) утврди „регионални протокол“ који би био потребна допуна *UNCLOS*-у. ³⁵

Међутим, без обзира на различита схватања развоја тренутне ситуације на Арктику, званично су све државе укључене у процес приступиле прику-пљању доказних материјала за потврђивање сопствених захтева о проду-жетку континенталног шелфа у складу са *UNCLOS*-ом.

³⁴ <http://www.alde.eu/index.php> 07. 07. 2009.

³⁵ Сендер објашњава да постоји већ 12 регионалних конвенција о мору у оквиру *UNCLOS*-а, па да би било могуће да се и то питање на тај начин реши. (Према: *Исто*)

Да би се употпунило објашњење и на адекватан начин приказало тренутно стање арктичког спора, на слици 5. дат је приказ територијалних захтева које су арктичке државе поднеле Комисији за континентални шелф (осим САД за које се сматра да ће поднети захтев за територију приказану на слици 5), као и пројектована највероватнија решења чији ће коначни исход зависити, како од међународноправне одлуке, тако и од политичког договора (Pratt, 2009).³⁶

Извор: www.durham.ac.uk/ibru

Слика 5 – Територијални захтеви арктичких држава и претпостављена (могућа) решења

На слици 5, коју је израдио Дурхам Универзитет из Велике Британије, јасно се види спор Данске, Канаде и Русије око центра Арктика, испод којег се пружа Ломоносовљево гробан, за који се сматра да садржи највећи про-

³⁶ Мартин Праат (Martin Pratt) директор је Јединице Дурхам (Durham) Универзитета за интернационално истраживање граница (IBRU).

ценат програмираних залиха енергената. Сви остали спорови на Арктику, сматра Циск (2008), могу подлећи под ингеренцију Међународног суда и у том смислу мала је вероватноћа да ће се они решавати оружаном сукобом. Међутим, због процењеног енергетског потенцијала и карактеристичне географске позиције, спор око Ломоносовљевог гребена поседује значај који може укључити и оружане сукобе (Rozzof, 2008). С тим у вези, Циск (2008, 2009) наводи да иако Русија и други актери у региону процењују да је потенцијал за избијање свеопштег сукоба за енергенте низак, не треба искључити ограничене конфликте, пре свега око енергетских изворишта (оних значајнијих).

Закључак

Не тако давно, песник Јуван Шесталов из племена Манси³⁷ написао је: „Енергетска глад у свету биће решена нафтом и гасом са севера“. Али, ко ће у потпуности контролисати хидрокарбонске депозите на Арктику још увек није познато. Према речима енергетског аналитичара Вафера (Weafer, 2008) дефинисање „нових – енергетских граница“ биће засновано на платформи међународног права.³⁸ Истовремено, неки тврде да је процес милитаризације региона у јеку, и да је на виделу повратак хладноратовских спољнополитичких шаблона. На другој страни дају се оцене да је само у питању коначно територијално административно одређење граница арктичких држава и да процес подразумева искључиво легитимно право држава на одбрану националних граница. Чини се, ипак, да је најближе истини став да проширење маритимних јурисдикција представља императив свих укључених актера и да класично геополитичко понашање поново избија на видело, наравно, у донекле измењеном руху, сагласно савременој безбедносној архитектури. Иако замагљене питањима тзв. ниске политике (Wittkopf, Kegley, 2006) која се тичу еколошких изазова и, у том смислу, покушаја да се укључи шира међународна заједница (посебно наднационалне организације попут НАТО и ЕУ), различите варијације реалистичког приступа међународним односима то оспоравају. Тако, на пример, спор око Ломоносовљевог гребена има очигледно тенденцију да се заоштрава, док уплитање шире међународне заједнице само појачава националне апетите и потенцира милитантни елемент, чији даљи динамизам покреће страховања појединих аналитичара од свеопштег сукоба за ресурсе. Стрепње од реинкарнације

³⁷ Манси је мало номадско племе које живи у северном делу руског Урала. (Према: Penkova, T., *Russia in the Arctic race, ISPI Policy Brief*, n – 124, March, 2009, стр. 1).

³⁸ Krauss, C., Lee Mayers, S., Revkin, C.A., Romero, S., *The Big Melt - As Polar Ice Turns to Water, Dreams of Treasure Abound, New York Times*, Oct. 10, 2005, ca: www.nytimes.com преузето 17. 09. 2009.

класичног империјалистичког размишљања додатни су показатељ повратка геополитичког фактора у планирању и спровођењу спољнополитичких агенди, чији је циљ, у овом случају – контрола хидрокарбонских депозита.

Гледано у целини, може се рећи да је ситуација на Арктику веома комплексна и да позивање на одредбе међународног права (пре свега, одредбе права мора), уз њихову недореченост, односно њихове различите интерпретације, не обећава изналажење задовољавајућег решења за постојеће спорове. У том смислу, посебну пажњу заслужује разматрање већ видно испољене тенденције милитаризације региона. Чини се да досадашња искуствена сазнања нуде довољно доказа за закључак да, уколико се заиста жели да решење проблема територијалног разграничења на Арктику буде утемељено на међународном праву, неопходне су одређене измене и допуне маритимног права. У противном, узимајући у обзир предстојећу енергетску кризу, процес (даље) милитаризације региона може створити услове који у одређеном моменту могу довести до ескалације конфликта међу арктичким државама, са великим изгледима да се они прелију преко њихових граница.

Литература

1. Bennet, M., *Russia plans military and economic development in Arctic*, 2009, са: <http://arctic.foreignpolicyblogs.com/2009/03/31/russian-development-plans-in-arctic/>
2. Bžežinski, Z., *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica, 2001.
3. Bžežinski, Z., *Druga šansa Amerike – Tri predsednika i kriza američke supersile*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.
4. ECON, *Arctic Shipping 2030: From Russia with Oil, Stormy Passage, or Arctic Great Game?*, ECON Report 2007-070, 2007.
5. Jares, V., *The Continental Shelf beyond 200 M, the work of the Commission on the Limits of the Continental Shelf, and the Arctic*, Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea (DOALOS), Office of Legal affairs, United Nations, 2006.
6. Krauss, C., Lee Mayers, S., Revkin, C.A., Romero, S., *The Big Melt - As Polar Ice Turns to Water, Dreams of Treasure Abound*, New York Times, Oct. 10, 2005.
7. Penkova, T., *Russia in the Arctic race*, ISPI Policy Brief, n – 124, March, 2009.
8. Rozoff, R., *Arctic: Canada Leads NATO Confrontation With Russia*, Global Research, August 5, 2009.
9. Rozoff, R., *Militarization of the Arctic. Canada: Battle Line In East-West Conflict Over The Arctic*, , June 3, 2009.
10. Russell, A. L., *Carpe DIEM, Seizing Strategic Opportunity in the Arctic*, JFQ, issue 51., 2008.

11. <http://hr.wikipedia.org>
12. <http://www.globalresearch.ca>
13. <http://3.bp.blogspot.com>
14. <http://query.nytimes.com>
15. <http://www.canada.com>
16. <http://www.alde.eu>
17. Campbell J. C., *Forecasting Global Oil Supply 2000-2050*, M. King Hubbert Center For Petroleum Supply Studies, Petroleum Engineering Department, Colorado School Of Mines, 2002.
18. Woodard, C., *Oceans in Crisis*, CQ Global Researcher, Oct. 2007.
19. www.un.org
20. www.teara.govt.nz
21. www.oceanlaw.org
22. www.whitehouse.org
23. www.durham.ac.uk